

7. Танклевська Н.С. Фінансова політика сталого розвитку аграрних підприємств України: теорія, методологія, практика. [Монографія] / Н.С. Танклевська – Херсон: Айлант, 2010. – 376 с.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В. Я.

УДК 338.4:637.12(477)

ТЕНДЕНЦІЇ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В УКРАЇНІ

Заходим М. В., к.е.н.

Подільський державний аграрно-технічний університет

У статті розкрито і проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку виробництва молока в Україні, намічено напрями нарощування виробництва для забезпечення потреб населення даною продукцією. За останні роки внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин відбулися негативні зміни у розвитку молочного скотарства, зниження виробничого потенціалу галузі, скорочення виробництва молока. Тому розвиток молочного скотарства має бути спрямований на забезпечення розширеного відтворення стада, підвищення інтенсивності використання поголів'я худоби; реструктуризацію кормової бази, поліпшення лукопасовищного кормовиробництва; удосконалення існуючих і створення нових порід худоби пристосованих до місцевих умов; впровадження інтенсивних технологій утримання худоби і засобів механізації виробничих процесів на фермах; підвищення продуктивності тварин.

In the article the modern consisting and progress of production of milk trends is exposed and analysed of Ukraine, directions of increase of production are set for providing of necessities of population this products. In the last few years as a result of objective and subjective reasons negative changes took place in development of the suckling cattle breeding, decline of production potential of industry, decline in the production of milk. Therefore development of the suckling cattle breeding must be directed on providing of the extended recreation of herd, increase of intensity of the use of population of cattle; restructuring of feed base, improvement lukopasovischnogo of feed production; an improvement of existing and creation of new breeds of cattle of adjusted is to the local terms; introduction of intensive technologies of maintenance of cattle and facilities of mechanization of production processes is on farms; increase of the productivity of zoons.

Постановка проблеми. Молочне скотарство – традиційно важлива і невід'ємна галузь сільського господарства. Вона відіграє важливу роль у забезпеченні населення молоком та молочною продукцією. Але, на сьогодні, галузі виробництва і переробки молока опинилися у складній ситуації. Поступове скорочення поголів'я корів вплинуло на обсяги виробництва і продажу молока, змінилася структура і асортимент виробництва молочної продукції, зменшилися обсяги споживання молока та молочної продукції. Щоб визначити перспективи розвитку молочної галузі країни необхідно оцінити сучасне середовище їх існування та виявити фактори, які сприятимуть підвищенню її конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення даного питання викликає інтерес у багатьох вітчизняних науковців. Основні підходи щодо поставленої проблеми висвітлені у працях П. Березівського, В. Бойко, С. Васильчака, Ю. Воскобійника, М. Ільчука, В. Месель-Веселяка, Т. Мостенської, О. Шпичака, О. Шкільова та інших.

Постановка завдання. Дослідження сучасного стану виробництва молока, виявлення проблем в цьому процесі та пошук шляхів перспективного розвитку молочного скотарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати роботи галузі молочного скотарства за останні роки є незадовільними. Протягом 2001-2012 років частка молока в загальній структурі виробництва валової продукції сільського господарства зменшилась з 13,6% до 11,9%. Поголів'я корів у всіх категоріях господарств скоротилося в 1,9 раза з 4918,1 тис. голів у 2001 р. до 2582,2 тис. голів в 2012 р. Обсяги виробництва молока за той же період зменшились на 18,2% до 11377,6 тис. тонн (табл. 1).

В секторі велико-товарного виробництва молочне скотарство було однією із галузей, що мала чи не найбільший спадок, що залишився після Радянського Союзу. На початок дев'яностих років на території України розміщувалося близько 15 тис. молочних ферм з загальним поголів'ям корів 6,2 млн. голів.

Таблиця 1

**Основні показники роботи галузі молочного скотарства
всі категорії господарств**

Рік	Поголів'я корів, тис. голів	Обсяги виробництва молока, тис. тонн	Споживання молочної продукції*, кг на 1 особу в рік	Експорт*, тис. тонн	Імпорт*, тис. тонн
1990	8378,4	24508,3	373,2	1926	64
2001	4918,1	13444,2	205,2	1900	100
2005	3926,0	13714,4	225,6	1901	112
2006	3635,1	13286,9	234,7	950	150
2007	3346,7	12262,1	224,6	939	199
2008	3095,9	11761,4	213,8	1140	234
2009	2856,3	11609,6	212,4	919	455
2010	2736,5	11248,5	206,4	956	273
2011	2677,2	11086,0	201,0	в. д.	в. д.
2012	2582,2	11377,6	207,0**	в. д.	в. д.

*- обсяги наведено в перерахунку на молоко.

** - попередні дані.

Щорічний валовий надій молока становив понад 18,6 млн. тонн або ж три чверті від загального обсягу виробництва молока. На кінець 2012 р. в сільськогосподарських підприємствах поголів'я корів становило 575,2 тис. голів, а загальні надої молока в сільськогосподарських підприємствах в 2012 р. склали 2,5 млн. тонн або ж всього 21,9% від загального виробництва (табл. 2).

Безумовно, скорочення поголів'я корів та обсягів виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах на початку та всередині дев'яностих років було цілком зрозумілим. Загальні кризові явища в сільському господарстві та економіці країни, падіння купівельної спроможності населення, обмеженість державної підтримки галузі та інші фактори призвели до стрімкого вирізання худоби сільськогосподарськими підприємствами. Лише за перше десятиріччя незалежної України поголів'я корів в сільськогосподарських підприємствах скоротилось на 4,3 млн. голів або в 3,3 рази. Обсяги виробництва молока за той же період зменшились майже на 15 млн. тонн або в 5,1 рази.

Наразі, загальні результати роботи галузі молочного скотарства в секторі велико-товарного виробництва за останнє десятиріччя можна вважати

вкрай незадовільними. Поголів'я корів скоротилося на 65,7% з 1675,2 тис. голів у 2001 р. до 575,2 тис. голів в 2012 р. Обсяги виробництва молока за той же період зменшились на 30,3% до 2535,3 тис. тонн. Незважаючи на певні позитивні сигнали, зокрема поступове зростання продуктивності, цей показник все ще залишається набагато нижчим за економічно обґрунтований рівень, а також суттєво нижчим, ніж продуктивність в інших країнах – великих виробниках молока.

Таблиця 2

**Показники роботи сільськогосподарських підприємств
в галузі молочного скотарства**

Рік	Поголів'я корів, тис. голів	Обсяги виробництва молока, тис. тонн	Середній річний удій молока від однієї корови, кг
1990	6191,6	18634,1	2941
1995	4595,1	9443,0	1908
2001	1675,2	3636,5	2071
2002	1401,8	3468,1	2199
2003	1100,0	2680,1	2043
2004	949,9	2533,2	2475
2005	866,2	2582,5	2952
2006	764,0	2454,0	3083
2007	678,6	2178,0	3131
2008	624,3	2089,9	3366
2009	604,6	2236,0	3893
2010	589,1	2216,5	3975
2011	583,7	2245,9	4109
2012	575,2	2535,3	4676

На тлі загального скорочення показників роботи сільськогосподарських підприємств в галузі молочного скотарства, відбувались також й структурні зміни. На початок 2001 р. налічувалось 12,6 тис. підприємств, що мали корів. З них в 6 господарствах поголів'я корів перевищувало 1,5 тис. голів. На початок 2006 р. загальна кількість підприємств скоротилась до 7,0 тисяч, при цьому до 8 одиниць збільшилась кількість великих молочних ферм з поголів'ям корів 1,5 і більше тисяч голів. В подальшому тенденція скорочення загальної кількості господарств при поступовому нарощуванні частки великотоварного виробництва молока збереглася (рис. 1).

Економічні показники виробництва молока, як і іншої сільськогосподарської продукції в цілому, значною мірою залежать від зміни вартості вхідних матеріально-технічних ресурсів (МТР) та послуг, які використовуються при виробництві продукції. В Україні ринок МТР традиційно є схильним до значних цінових коливань з узагальненим трендом до зростання. Так, лише за останні п'ять років сукупний індекс витрат на виробництво сільськогосподарської продукції збільшився в 2,7 рази. За таких умов не дивно, що в країні спостерігається тенденція до зростання цін на сільськогосподарську продукцію, що веде до загального збільшення вартості продуктового кошику, і молочна продукція в цьому переліку не є виключенням.

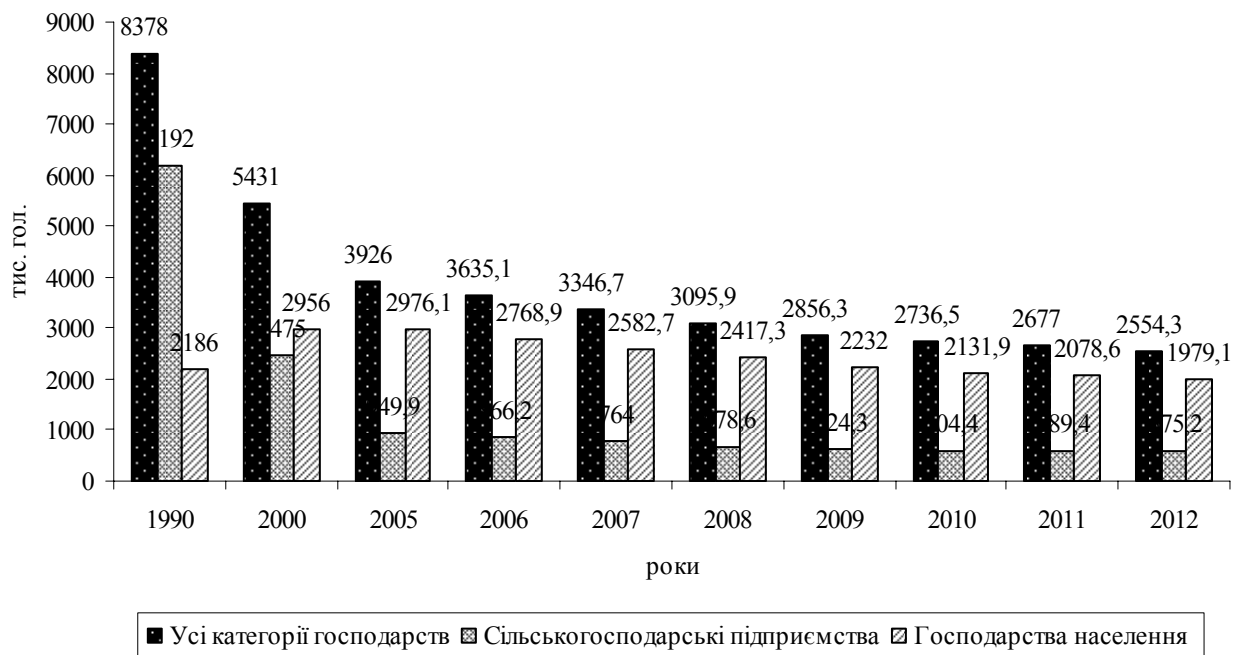

Рис. 1. Структура зміни поголів'я корів в окремих категоріях господарств

При цьому слід зазначити, що темпи зростання цін на молоко останніми роками були досить високими і в цілому відповідали темпам подорожчання матеріально-технічних ресурсів. Цей чинник, серед іншого, був досить вагомим, що стимулював залучення інвестицій у велико-товарне виробництво. Адже при оптимізації структури собівартості за рахунок сучасних технологій такі проекти хоча і не гарантували прибутковості, порівняної із рослинництвом, але все ж були досить привабливими з економічної точки зору.

Однак суттєве зростання цін на молоко призвело до ситуації, коли ціни на молочні продукти в Україні вийшли на європейський рівень або наблизились до нього. Отже, подальше зростання цін виглядає малоімовірним, оскільки в цьому випадку зросте конкуренція з боку імпортованої молочної продукції. В таких умовах вкрай важливими є проекти із зростання ефективності виробництва молока на корпоративному рівні, а також зважена середньострокова політика підтримки галузі, що може включати в себе економічні та організаційні заходи.

Згідно з даними офіційної статистики в структурі повної собівартості молока лівову частку займають витрати на корма (47-48%) та витрати на оплату праці (18-20%). З 2010 по 2012 рік сукупні витрати при виробництві продукції збільшились в 1,2 раза, що призвело до загального зростання собівартості молока. В 2012 р. повна собівартість виробництва молока становила 2,67 грн./л (рис. 2).

На фоні стабільного зростання собівартості виробництва молока, певні занепокоєння щодо перспектив галузі молочного виробництва визиває фактор все ще занижених витрат на амортизацію. За нашими розрахунками, за останні п'ять років щорічна амортизація на голову 1 корови, без урахування спеціалізованих підприємств, збільшилась зі 100 до 279 грн. В спеціалізованих підприємствах рівень витрат на амортизацію складають 650-800 грн. на

голову. Загальна зношеність основних засобів та низький рівень амортизаційних витрат створюють значні ризики для ефективного виробництва молока в майбутньому.

Що стосується показника рентабельності виробництва молока, то тут спостерігається певна циклічність зі значними перепадами. Наприклад, рентабельність виробництва молока в 2006 р. була від'ємна і становила -3,7%, але вже 2007 р. стала позитивною 13,8%. Головною причиною такої різкої зміни стало формування високих закупівельних цін на молоко з боку переробних підприємств.

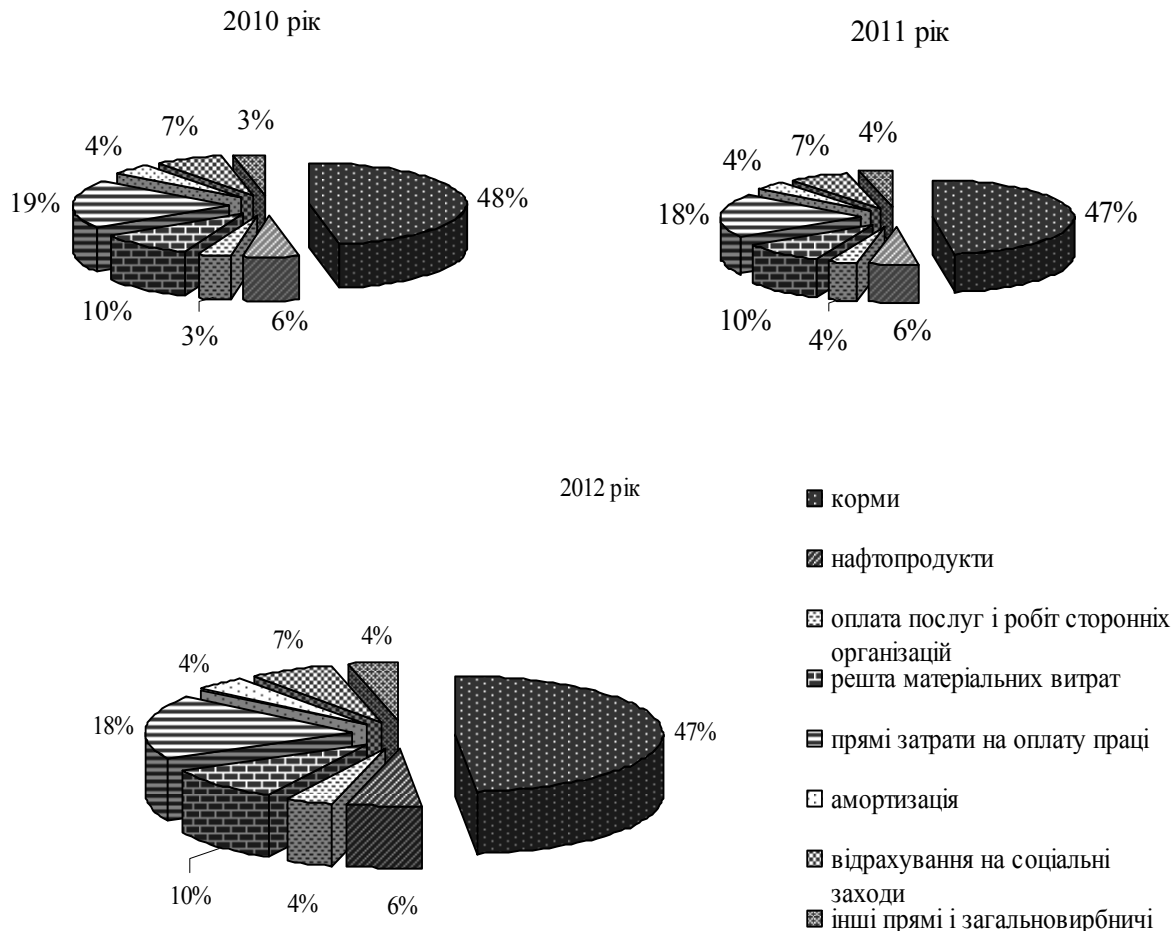

Рис. 2. Структура собівартості виробництва молока в 2010 – 2012 рр.

Останні, під впливом зростання купівельної спроможності населення, а також поновлення експортних операцій з Російською Федерацією, значно збільшили попит на молочну сировину, дефіцит якої поступово почав викарбовуватись на ринку. Як наслідок — при збільшенні обсягів закупівлі молока на переробку на 8%, закупівельні ціни на молоко зросли майже на 60%. Наступного 2008 р. за рахунок значного подорожчання вартості кормів, показник рентабельності знизився, але залишився на позитивному рівні.

В даному випадку ми можемо констатувати поєднання низької еластичності виробництва молока із нестабільністю ринків збуту, перш за все експортних. Важливим аспектом цього питання є забезпечення якості молочної

сировини і молочної продукції, що задовольняла б вимоги потенційних покупців, щонайменше на ринках СНД. Іншими словами, поряд із забезпеченням зростання обсягів виробництва молока державна політика має фокусуватись на підвищення якості виробленої продукції.

В 2010 р. дефіцит молочної сировини спровокував чергове різке зростання закупівельних цін на молоко. Лише за рік закупівельні ціни збільшились на 58,2%. Прикладом ажіотажного попиту може служити той факт, що восени 2010 року сільськогосподарські підприємства реалізовували молоко за цінами, що на той час майже дорівнювали закупівельним цінам європейського ринку (0,35 євро/літр). Як наслідок — показник рентабельності виробництва молока склав 17,9%, в 2011 році – 18,5%, а у 2012 році рентабельність виробництва молока скоротилася до рівня 2,3% (рис. 3).

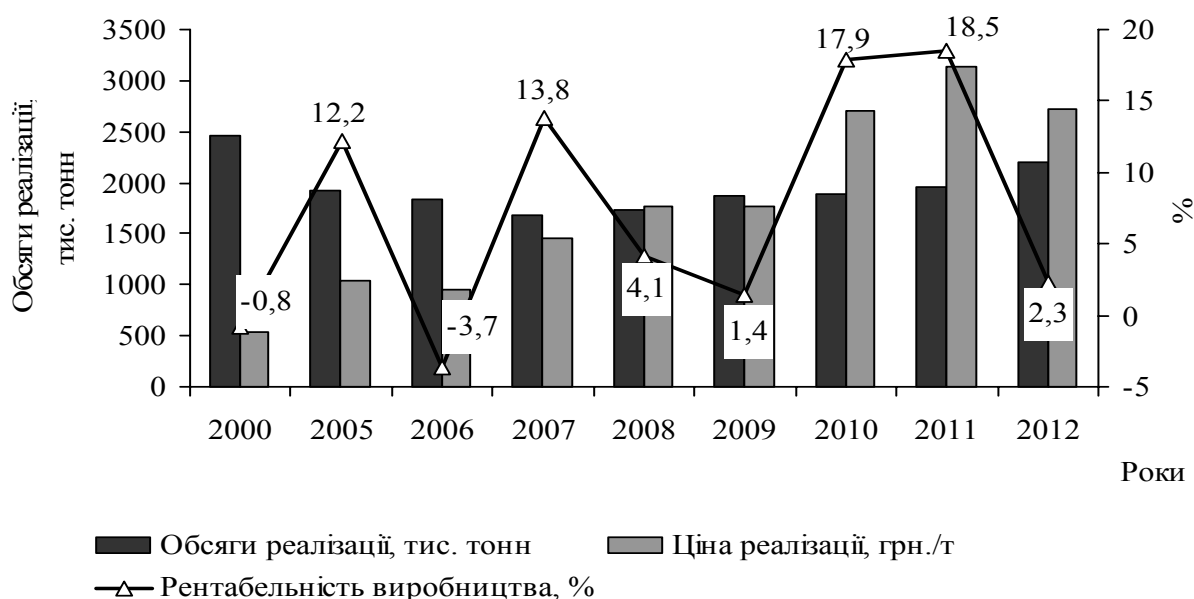

Рис. 3. Рентабельність виробництва, обсяги та ціни реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами

Важливим фактором забезпечення високої ціни реалізації, ефективного функціонування та розвитку виробництва, підвищення конкурентоспроможності продукції є поліпшення якості молока. Такий підхід не можливий без впровадження комплексної системи управління якістю, яка передбачає використання основних функцій (планування, організація, контроль, стимулювання якості) та елементів цих функцій (матеріально-технічне, інформаційне забезпечення, організаційна структура, стандартизація, орієнтація на споживача тощо).

Висновки. Отже, розвиток молочного скотарства має бути спрямований на повне задоволення потреби внутрішнього і зовнішнього ринку конкурентоспроможними продуктами галузі; забезпечення розширеного відтворення стада, підвищення інтенсивності використання поголів'я худоби, створення оптимальних розмірів ферм у господарствах усіх форм власності та господарювання; реструктуризацію кормової бази, поліпшення лукопасовищного кормовиробництва, розширення площ культурних зрошувальних пасовищ; удосконалення існуючих і створення нових порід худоби пристосованих

до місцевих умов; впровадження інтенсивних технологій утримання худоби і засобів механізації виробничих процесів на фермах; підвищення продуктивності тварин; удосконалення економічних відносин між виробниками молочної сировини і підприємствами з її переробки; впровадження досягнень науково-технічного прогресу на всьому шляху проходження молока та продуктів його переробки від виробника до споживача.

Список використаних джерел:

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
2. Васильчак С.В. Виробництво молока та перспективи його розвитку / С.В. Васильчак, О.Р. Жидяк: Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.1. – 99-106 с.
3. Все про молоко [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.agribusiness.kiev.ua/img/zstored/files/analitics/dairy sector report.pdf>.
4. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні: Моногр. / За ред. П.Т.Саблука і В.І.Бойка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с.
5. Місюк М. В. Ринок продукції скотарства. Монографія / М. В. Місюк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 330 с.

Рецензент – д.е.н., професор Чикурикова А.Д.

УДК 336.132

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Зеленський А.В., асистент

Подільський державний аграрно-технічний університет

Низька ефективність фінансово-кредитних регуляторів в аграрному секторі економіки призвела до гальмування в розвитку сільськогосподарського виробництва України, що в свою чергу негативно впливає на економіку держави в цілому.

У статті розглянуто характерні особливості проведення ринкових трансформацій в аграрному секторі економіки. Визначено основні передумови становлення системи фінансового регулювання аграрного сектору економіки України. Висвітлено основні етапи розвитку форм та інструментів здійснення фінансового регулювання аграрної галузі. Проведення дослідження дасть змогу, з урахуванням існуючого досвіду та аналізу сучасного стану, здійснити пошук резервів для підвищення ефективності системи фінансового регулювання аграрного сектору України.

Low efficiency of financial and credit controls in the agricultural sector led to a slowdown in the development of agricultural production in Ukraine, which in turn has a negative impact on the economy as a whole.

The paper considers the characteristics of market transformation in the agricultural sector. The basic premise of a system of financial regulation of the agricultural sector of Ukraine. The basic stages in the development of forms and instruments of financial regulation of the agricultural sector. This study will make it possible, given the current experience and analysis of the current situation, search for reserves to improve the system of financial regulation of the agricultural sector of Ukraine.

Постановка проблеми. Аграрний сектор – одна з найважливіших сфер матеріального виробництва, в якій створюються матеріальні блага рослинного і тваринного походження для забезпечення населення продуктами харчування, а промисловості – сировиною.